

کتابشناسی

اصطلاحات دانش حدیث

سیدحسن فاطمی موحد

در بخش دوم کتاب های «درایة الحدیث» یا «مصطلح الحدیث» را می شناسانیم.

لازم می دانم از دست اندرکاران محترم کتابخانه تخصصی علوم حدیث به ویژه جناب حجت الاسلام مهدی هوشمند تشکر کنم که رایانه ای را در مخزن کتابخانه در اختیارم قرار دادند و نیز آنها را در چینش مجدد کتاب ها به زحمت انداختم.

معاجم اصطلاحات

- تعلیق التحف علی منظومة طرفة الطرف فی مصطلح من سلف؛ احمد بن سیدی محمد الشنقیطی؛ تحقیق: ابوالعالیه فخرالدین بن الزبیر المحسی؛ ج ۱، بیروت: دار ابن حزم، ۱۴۲۱ ق، ۱۲۳ ص، وزیری.

شیخ احمد شنقیطی بیش از چهل اصطلاح حدیثی پرکاربرد را با نظم تبیین کرده و ابوالعالیه آنها را به تفصیل شرح کرده است. بر خلاف معاجم دیگر، ترتیب الفبا در آن رعایت نشده است.

- شرح الفاظ التجریح النادرة او قليلة الاستعمال؛ سعدی الهاشمی؛ مکه: مطابع الصفا، ۳۴۶ ص، وزیری.

در کتاب های حدیثی، به عبارت هایی برای جرح راویان برمی خوریم که استعمال آنها اندک است. نویسنده کوشیده است این الفاظ را گردآوری کند و به تفصیل توضیح دهد. نگاهی به

گاه واژه ها در یک دانش، معنایی خاص و متناسب با معنای لغوی آنها به خود می گیرند که در این صورت، «اصطلاح» مخصوص آن علم خواهند بود. پژوهشگر هر دانش باید به معنای اصطلاحات آن علم اشراف کامل داشته باشد، و الا از درک محتوای مطالب عاجز خواهد ماند و چه بسا به خطا افتد.

در علم حدیث نیز واژه هایی را سراغ داریم که مطابق با معنای لغوی آنها به کار نرفته اند؛ هرچند بی ارتباط با معنای لغوی نیستند. برای روشن شدن مفهوم این اصطلاح ها کتاب هایی مستقل به نگارش درآمده اند. ضرورت آشنایی با اصطلاحات علم حدیث، ما را بر آن داشت تا این کتاب ها را معرفی کنیم.

بخش عمده ای از واژه ها در مورد اصطلاح بودن شان اتفاق نظر وجود ندارد. گذشته از آنکه یکی از عوامل، به سلیقه نویسنده باز می گردد، علت دیگر آن است که این نویسندگان، از آثار یکدیگر آگاهی نداشته اند و در نتیجه از پاره ای اصطلاح ها غفلت کرده اند. این مقاله به افرادی که بنا دارند کتابی در این زمینه بنگارند، کمک می کند علاوه بر آشنایی با توضیحات گوناگون، از واژه هایی که اصطلاح حدیث دانسته شده، آگاه شوند.

کتاب ها را در این مقاله، در دو بخش «معاجم اصطلاحات» و «مصطلح الحدیث» تفکیک می کنیم. در بخش نخست، کتاب هایی را می آوریم که تنها ویژه توضیح اصطلاحات است و

است که این واژه را در عنوان کتاب خود به کار نبرده است. استفاده از منابع معتبر در تبیین واژه‌ها از ویژگی‌های این کتاب است.

- معجم مصطلحات توشیح الحديث؛ علی زوین؛ ج ۱، بیروت: عالم الکتب و مکتبة النهضة العربية، ۱۴۰۷ ق، ۹۶ ص، وزیری.

در عین حجم کم، به دلیل اختصار در توضیح، نویسنده توانسته لغت‌ها و تعابیر فراوان را شرح کند.

معنای برخی اصطلاح‌ها روشن و بدون اختلاف است. نویسنده در این موارد اشاره‌ای به مدرک سخن خود نکرده است، اما گاه معنای برخی واژگان مورد اتفاق نیست. در این مواقع، نویسنده عبارت کتاب‌های محدثان را در توضیح آنها آورده است. - معجم مصطلحات الحديث؛ سلیمان مسلم الحرش و حسین اسماعیل الجمل؛ ج ۱، ریاض: مکتبة العیکان، ۱۴۱۷ ق، ۱۷۱ ص، رقی.

اصطلاحات رایج در دانش حدیث به ترتیب الفبا، گردآوری و به اختصار توضیح داده شده است. برای مطالعه بیشتر، پس از تعریف هر اصطلاح، منابعی که با جلد و صفحه معرفی شده است. توضیح حدود ۱۵۰ اصطلاح حدیثی را در آن می‌بینیم. در پایان، زندگی‌نامه ۲۸ محدث معروف اهل سنت آمده است.

- معجم مصطلحات الحديث و علومه و اشهر المصنفین فیه؛ محمد ابواللیث الخیرآبادی؛ ج ۱، اردن، دار النفاث، ۱۴۲۹ ق، ۳۰۶ ص، وزیری.

مطالب کتاب در دو بخش سامان یافته است:

بخش اول: اصطلاحات حدیثی، شامل ۹۴۶ واژه؛

بخش دوم: مصنفان مشهور در حدیث و علوم حدیثی، شامل ۸۵۲ نفر.

- معجم مصطلحات الحديث و لطائف الاسانید؛ محمد ضیاء الرحمان الاعظمی؛ ج ۱، ریاض: مکتبة اضواء السلف، ۱۴۲۰ ق، ۵۶۳ ص، وزیری.

بیش از سیصد اصطلاح و عبارت رایج در دانش‌های حدیثی، گردآوری و توضیح داده شده است. توضیحات نویسنده فراتر از اکتفا به بیان معنای لغوی و اصطلاحی واژه‌هاست. توضیح برخی واژه‌ها را می‌توان مقاله‌ای در موضوع آن مدخل به حساب آورد.

- معجم المصطلحات الحديثية؛ محمد ابواللیث الخیرآبادی؛ ج ۱، مؤسسة الرسالة ناشرون، ۱۴۲۶ ق، ۱۴۴ ص، وزیری.

نویسنده ۷۵۴ اصطلاح علم حدیث را در کتاب خود گردآوری کرده، توضیح مختصر داده است. حجم فراوان این واژه‌ها

برخی از این تعابیر مناسب است: جراب الکذب، لان اقطع الطريق احب الی من ان اروی عنه، لیس هو من عیالنا، لایخفی حاله علی العمیان، بعة احب الیه منه، ما کان یدری ای رجلیه اطول، یستأهل ان یخفر له بثر فیلقی فیها، هو اکذب من حماری هذا، لو ظهر لهم الشیطان لکتبوا عنه، ظالم لنفسه و... .

البته این الفاظ اصطلاح نیست، اما چون برخی آنها را در زمره اصطلاحات به شمار آورده‌اند، این کتاب را معرفی کردیم.

- فرهنگ اصطلاحات حدیث؛ محمد یوسف حریری؛ ج ۱، قم: هجرت، ۱۳۸۱، ۱۴۶ ص، وزیری.

واژه‌های فراوان که در دانش حدیث به کار می‌رود، از کتاب‌های معاصران گرد آمده است. برخی واژه‌های این کتاب را نمی‌توان اصطلاح حدیثی نامید.

- قاموس مصطلحات الحديث النبوی؛ محمد صدیق المنشاوی؛ قاهره: دارالفضیلة، ۱۴۴ ص، وزیری.

نویسنده اصطلاحات مورد استفاده در دانش حدیث را گردآوری کرده، به ترتیب الفبا و به اختصار توضیح داده است. بنای نویسنده بر آن بوده که توضیح واژه‌ها را از منابع مهم اهل سنت بیاورد و به ندرت از خود سخنی گفته است.

- معجم اصطلاحات الاحادیث النبویه؛ عبدالمنان الراسخ؛ ج ۱، بیروت: دار ابن حزم، ۱۴۲۵ ق، ۱۸۲ ص، رقی.

نویسنده، اصطلاحات رایج در حدیث‌شناسی را به ترتیب الفبا شرح داده است. بنای او بر آن بوده تا هر اصطلاح را در ابتدا از نظر لغوی و بعد اصطلاحی توضیح دهد.

در پاورقی منابع کهن را برای آگاهی بیشتر بیان کرده است. توضیح ۲۱۴ واژه، نتیجه تلاش این نویسنده است.

- المعجم الحديث فی علوم الحديث؛ ساجد الرحمن الصدیقی؛ ج ۱، بیروت: دارالکتب العلمیه، ۱۴۲۶ ق، ۱۴۷ ص، وزیری.

این کتاب نیز اصطلاحات را به ترتیب الفبا گرد آورده است، اما در آن تعابیری می‌بینیم که با تسامح می‌توان آنها را «اصطلاح» نامید؛ مثلاً «الإیاء عن الإبناء»، «اباحة کتابة الحدیث»، «الاسماء المشتركة بین الرجال و النساء». حدود دو بیست اصطلاح تبیین شده است.

- معجم علوم الحديث النبوی؛ عبدالرحمان بن ابراهیم الخمیسی؛ ج ۱، جده: دار الاندلس الخضراء و بیروت: دار ابن حزم، ۱۴۲۱ ق، ۲۸۴ ص، وزیری.

نویسنده ۷۷۹ واژه و عبارت رایج در دانش‌های حدیثی را به اختصار توضیح داده است و مانند بیشتر کتاب‌های مشابه، بسیاری از تعابیر را نمی‌توان «اصطلاح» نامید. گویا برای همین

کتاب را منبعی مناسب برای جستجوگران اصطلاح ها کرده است. با مطالعه این کتاب می توان به اصطلاح هایی دست یافت که دیگر گردآورندگان از آنها غفلت کرده اند.

در بخش دوم ۱۵۸ مصنف معروف معرفی شده اند.

- معجم المصطلحات الحدیثیة؛ سید عبدالماجد الغوری؛ ج ۱، دمشق و بیروت: دار ابن کثیر، ۱۴۲۸ ق، ۸۹۲ ص، وزیری.

در این کتاب حدود ۱۸۰۰ مصطلح حدیثی به ترتیب الفبا توضیح داده شده است. علت بالارفتن آمار، آن است که پاره ای از الفاظ اصطلاح نیست و نیز یک اصطلاح به گونه های مختلف بیان شده است؛ مثلاً در حرف «الف» این عبارت ها را می بینیم: أخبر فلان، أخبرك، أخبرني الثقة، أخبرني، أخبرني من لا أتهم، أخبرني من لا أتهم من أهل العلم، أخبرنا، أخبرنا إجازة، أخبرنا إذنا، أخبرنا بقراءة، وقراءة عليه، أخبرنا بقراءة، وأنا أسمع، أخبرنا سماعاً أو قراءة، أخبرنا في إذنه، أخبرنا فيما أطلق لي روايته، أخبرنا كتابة، أخبرنا مكاتبة و ...

- معجم مصطلحات الرجال و الدراية؛ محمدرضا جدیدی نژاد؛ ج ۱، قم: دارالحدیث، ۱۴۲۲ ق، ۲۰۳ ص، وزیری.

اصطلاح های فراوان در دو علم رجال و درایه، به ترتیب الفبا در این کتاب گرد آمده است و تعریف بزرگان این دانش ها در پی آنها آمده است. ویژگی های کتاب عبارت است از:

الف) نویسنده، اصطلاحات حدیثی منابع شیعی را در نظر داشته و لذا اصطلاحات مخصوص اهل سنت را در این اثر نمی یابیم.

ب) مؤلف تلاش کرده عین عبارات منابع را در توضیح اصطلاحات بیاورد؛ هر چند گاه ناچار به تلخیص یا نقل به معنا شده است؛ به گونه ای که مراد نویسنده تغییر نکند.

ج) علاوه بر ذکر اصطلاح های موجود در معاجم، استخراج همه اصطلاحات در مصادر اصلی دانش های رجال و درایه، مورد توجه بوده است.

د) بنای نویسنده بر آن بوده کلماتی را انتخاب کند که نیازمند توضیح اند؛ هر چند به آنها «اصطلاح» اطلاق نشود.

- معجم مصطلح الحدیث النبوی؛ مصر: مجمع اللغة العربية، ۱۴۲۲ ق، ۸۸ ص، وزیری.

گروه محققان ۱۱۹ واژه حدیثی را در لغت و اصطلاح توضیح داده اند. از ویژگی های خوب این کتاب این است که در پایان توضیح هر اصطلاح، غالباً به واژه هایی ارجاع شده که در تکمیل بحث مفیدند.

حروف چینی و صفحه آرایی بسیار ضعیف است و نبود

فهرست، رغبت به مطالعه آن را کم می کند.

- موسوعة علوم الحدیث الشریف؛ اشراف: محمود حمدی زقزوق؛ قاهره: وزارة الاوقاف، ۱۴۲۴ ق، ۱۰۵۱ ص، رحلی.

هر کدام از اصطلاحات رایج در دانش حدیث، به شکلی مبسوط توضیح داده شده اند؛ به گونه ای که می توان توضیح هر اصطلاح را یک مقاله خواند. در این مجموعه، مانند بسیاری از دایرة المعارف ها تدوین هر عنوان را نویسنده ای خاص به عهده گرفته است و مقاله با امضای او پایان می یابد.

- موسوعة علوم الحدیث و فنونه؛ سید عبدالماجد الغوری؛ ج ۳، ج ۱، دمشق و بیروت: دار ابن کثیر، ۱۴۲۸ ق، ۷۴۲ + ۷۶۸ ص، وزیری.

واژه ها و عبارات های فراوانی در این کتاب تبیین شده است، اما بخش عمده آنها اصطلاح نیستند، بلکه عبارات های پر کاربرد دانش حدیث اند.

نویسنده پیش از شروع توضیح واژه ها، تحت عنوان «لمحة عن تاریخ علم مصطلح الحدیث» در سه فصل به موضوعات زیر پرداخته است:

علم مصطلح الحدیث نشأت و تطوره، علم مصطلح الحدیث فی العصر الحدیث، مساهمة علماء الهند فی خدمة الحدیث و علومه.

مصطلح الحدیث

علوم حدیثی، مجموعه دانش هایی هستند که در دستیابی، فهم و ارزیابی حدیث، تأثیر مستقیم دارند. بر پایه این تعریف، مجموعه علوم حدیثی را می توان در پنج گروه جای داد: رجال و شناخت اسناد، مصطلحات، فقه الحدیث، منبع شناسی، تاریخ حدیث.

هر گروه از این علوم، زیرشاخه های متعدد دارند.^۱ «دراية الحدیث» (یا «مصطلح الحدیث» دانشی است که در آن (به طور کلی) از سند حدیث، متن آن، چگونگی دریافت حدیث و آداب نقل آن بحث می کند.^۲

بنابراین «علوم الحدیث» یا «علم الحدیث» یا «دانش حدیث»، مفهومی متفاوت با «مصطلح الحدیث» دارند؛ اما در عمل، محتوای بسیاری از کتاب هایی که با عنوان «علوم حدیث» یا «علم حدیث» نوشته شده، با «مصطلح الحدیث» یا «دراية الحدیث» یکی است و حد و مرزها در آنها رعایت نشده است؛ به

۱. مدرسان دانشکده علوم حدیث؛ دانش حدیث؛ ص ۲۵.

۲. شادی نفیسی؛ درایة الحدیث؛ ص ۷. به نقل از: شیخ بهائی در الوجیزة.

گونه ای که بعضی تصریح کرده اند این عنوان ها مترادفند.^۳ در این کتابشناسی بدون در نظر گرفتن عنوان، کتاب هایی که محتوایشان با موضوع «مصطلح الحدیث» همخوانی داشته باشد، معرفی می شود.

علت نامگذاری «درایة الحدیث» به «مصطلح الحدیث»، آن است که اصطلاحات اصلی و پرکاربرد نیز در این علم تبیین می شود.

نظر به اینکه محتوای کتاب های «مصطلح الحدیث» شباهت های فراوانی به یکدیگر دارند، به ذکر شناسنامه آنها بسنده می کنیم؛ البته کتاب های کهن، از ویژگی هایی خاص برخوردارند که از طریق تاریخ درگذشت مؤلفانشان قابل شناسایی هستند. ناگفته نماند یک کتاب هایی که در زیر معرفی می شوند، به رؤیت نگارنده رسیده و از فهرست ها گرفته نشده اند.

تذکر و تعجب: اسلام دو رکن اساسی دارد: قرآن و سنت. علمی که ارزش آنها بسیار کمتر از دانش حدیث است، حدود و ثغور و هندسه آنها کاملاً واضح و روشن است؛ مثلاً ادبیات عرب شامل صرف و نحو و مانند آن می شود و مرزبندی میان آنها برای همگان بسیار واضح است؛ اما وقتی به علوم حدیثی مراجعه می کنیم، شاهدیم که حتی در میان متخصصان و آنها که سال ها به تدریس دانش حدیث مشغول اند، قائل به یک هندسه مشخص برای این علم نیستند و حتی در تعریف زیرشاخه های آن با هم اختلاف نظر دارند. یک مدرس، منبع شناسی را جزء تاریخ حدیث می داند و دیگری آنها را از هم جدا می کند؛ آن یکی نقد الحدیث را جزئی از فقه الحدیث می داند، دیگری آنها را از هم تفکیک می کند؛ یکی قائل است درایه زیرشاخه علوم حدیث است، اما دیگری قائل است علوم حدیث و درایه مترادفند. جالب آنکه یکی از کتاب ها، علم رجال را زیر مجموعه درایه دانسته است.

اگر این آشفتگی در هر دانشی پذیرفته باشد، در دانش حدیث که رکن اصلی اسلام است، قابل قبول نیست. ظاهراً علت این آشفتگی، نوپایی تدریس دانش حدیث به عنوان یک علم مستقل است؛ هر چند خود حدیث از زمان های دور تدریس می شده است. جا دارد هندسه حدیث بیشتر مورد توجه و بحث قرار گیرد تا این آشفتگی برطرف شود.

۱۲۰ - سؤالا و جوابا فی مصطلح الحدیث؛ احمد الحکمی (م ۱۳۷۷ ق)؛ ج ۱، قاهره: دارابن الهیثم، ۱۴۲۶ ق، ۱۹۲ ص، وزیری.

- آراء ابن القطان الفاسی فی علم مصطلح الحدیث من

خلال کتابه بیان الوهم و الایهام؛ مصطفی ابوسفیان؛ ج ۱، رباط: مطبعة المعارف الجديدة، ۲۰۰۲ م، ۱۸۱ ص، وزیری.

- اتحاف النبیل بأجوبة أسئلة علوم الحدیث والعلل والجرح والتعدیل؛ ابوالحسن مصطفی بن اسماعیل السلیمانی؛ تحقیق: ابواسحاق الدمیاطی؛ ج ۲، ج ۲، مكتبة الفرقان، ۱۴۲۱ ق، ۲۸۶ + ۳۶۳ ص، وزیری.

- اختصار علوم الحدیث؛ ابن کثیر الدمشقی (م ۷۷۴)؛ تحقیق: صلاح محمد محمد عویضه؛ ج ۱، بیروت: دار الکتب العلمیة، ۱۴۰۹ ق، ۲۰۰ ص، وزیری.

- ادب الحدیث النبوی؛ بکری شیخ امین؛ ج ۴، بیروت: دار الشروق، ۱۳۹۹ ق، ۲۴۰ ص، وزیری.

- ارشاد الخلیل بفوائد من المصطلح والعلل والجرح والتعدیل؛ ابوعبدالله رضا الاقصی؛ ج ۱، امارات: مكتبة العمرین العلمیة، ۱۴۲۰ ق، ۱۳۰ ص، وزیری.

- ارشاد طلاب الحقائق الی معرفة سنن خیر الخلائق (ص)؛ ابوزکریا یحیی بن شرف النووی (م ۶۷۶)؛ تحقیق: نورالدین عتر؛ ج ۳، سوریه، ۱۴۱۲ ق، ۲۹۵ ص، وزیری.

- أسئلة و أجوبة فی مصطلح الحدیث؛ مصطفی العدوی؛ ج ۱، ریاض: دارالمسلم، ۱۴۱۴ ق، ۱۵۰ ص، جیبی.

- الاسس الحدیثیة و الرجالیة عند العلامة الشیخ محمد تقی المجلسی؛ محمدرضا جدیدی نجاد و عبدالهادی المسعودی؛ ج ۱، قم: دارالحدیث، ۱۳۸۵ ش، ۲۹۶ ص، وزیری.

- اصلاح الاصطلاح؛ ابومعاذ طارق بن عوض الله؛ مصر: مكتبة التوعية الاسلامیة، ۱۴۳۰ ق، ۳۶۸ ص، وزیری (نقد «تیسیر مصطلح الحدیث»، تألیف محمود طحان).

- اصول حدیث؛ عبدالهادی فضلی؛ ترجمه محمدمهدی حقی و ابراهیم اقبال؛ ج ۱، تهران: امیرکبیر، ۱۳۸۴ ش، ۲۲۹ ص، وزیری.

- اصول الحدیث؛ محمد بن بیرعلی البرکوی (م ۹۸۱)؛ اهتمام: بسام عبدالوهاب الجابی؛ ج ۱، بیروت: دار ابن حزم، ۱۴۲۲ ق، ۳۳ ص، رقعی.

- اصول الحدیث علومه و مصطلحه؛ محمد عجاج الخطیب؛ بیروت: دارالفکر، ۱۴۰۹ ق، ۴۹۱ ص، وزیری.

- اصول الحدیث النبوی علومه و مقایسه؛ الحسینی عبدالمجید هاشم؛ ج ۲، قاهره و بیروت: دار الشروق، ۱۴۰۶ ق، ۲۲۲ ص، وزیری.

۳. ر. ک. به: همان، ص ۲۸.

- اصول علم الحديث بين المنهج و المصطلح؛ ابولبابه حسين؛ ج ١، بيروت: دار الغرب الاسلامي، ١٩٩٧ م، ٢٠٨ ص، وزيرى .

- اضاء على السنة المحمدية او دفاع عن الحديث؛ محمود ابورية؛ قم: انصاريان، ١٤١٦ ق، ٤٤٤ ص، رقى .

- اطايب الثمر فى مصطلح اهل الاثر؛ ماهر منصور عبدالرزاق؛ ج ١، رياض: دار بلنسيه، ١٤٢٣ ق، ٢٥٦ ص، وزيرى .

- الاقتراح فى بيان الاصطلاح و ما اضيف الى ذلك من الاحاديث المعدودة فى الصحاح؛ ابو الفتح محمد بن على بن دقيق العيد (٧٠٢)؛ تحقيق: عامر حسن صبرى؛ ج ١، بيروت: دار البشائر الاسلامية، ١٤١٧ ق، ٥١٢ ص، وزيرى .

- الاقتراح فى بيان الاصطلاح و ما اضيف الى ذلك من الاحاديث المعدودة فى الصحاح؛ تقى الدين بن دقيق العيد (٧٠٢)؛ تحقيق: فحطان عبدالرحمن الدورى؛ بغداد: وزارة الاوقاف والشؤون الدينية، ١٤٠٢ ق، ٦٩١ ص، وزيرى .

- الفية الحديث؛ جلال الدين عبدالرحمن السيوطى؛ بيروت: دار الفكر، ١٤١٤ ق، ١٤٣ ص، جيبى .

آثار مرتبط

يك (الفية السيوطى فى علم الحديث؛ تحقيق و شرح: احمد محمد شاكر؛ ج ٢، قاهره: مكتبة ابن تيمية، ١٤٠٩ ق، ٢٥٩ ص، وزيرى .

دو) شرح الفية السيوطى فى الحديث؛ محمد بن على بن آدم الاثيوبى الولوى؛ ج ٢، ج ١، مدينه: مكتبة الغرباء الاثرية، ١٤١٤ ق، ٤١٢ + ٤٤٨ ص، وزيرى .

سه) منهج ذوى النظر شرح منظومة علم الاثر؛ محمد محفوظ بن عبدالله الترمسى؛ ج ٤، مصر: شركة مصطفى البابى الحلبي و اولاده، ١٤٠٦ ق، ٣٧١ ص، وزيرى .

- الفية العراقى المسماة ب: التبصرة و التذكرة فى علوم الحديث؛ ابو الفضل عبدالرحيم بن الحسين العراقى الشافعى (م ٨٠٦)؛ تحقيق: العربى الدائر الفرياطى؛ ج ٢، رياض: مكتبة دار المنهاج، ١٤٢٨ ق، ٢٠٨ ص، رحلى .

آثار مرتبط

يك) شرح الفية العراقى المسماة بالتبصرة و التذكرة و يليه فتح الباقي على الفية العراقى؛ زكرياء بن محمد الانصارى الازهرى؛ ج ٣، بيروت: دار الكتب العلمية، ٢٩٥ + ٣٢٨ + ٣٧٥ ص، وزيرى .

دو) فتح الباقي بشرح الفية العراقى؛ ابويحيى زكريا بن محمد الانصارى السنيكى الازهرى (٩٢٦)؛ تحقيق: ثناء الله

الزاهدى؛ ج ١، بيروت: دار ابن حزم، ١٤٢٠ ق، ٧٤٨ ص، وزيرى .

سه) فتح المغيث؛ ابو الفضل عبدالرحيم بن الحسين العراقى الشافعى (م ٨٠٦)؛ تحقيق: محمود ربيع؛ ج ١، بيروت: دار الجيل، ١٤١٢ ق، ٤٩٢ ص، وزيرى (چاپ شده با الفية الحديث، عبدالرحم العراقى) .

- الايجاز فى علمى الرجال و الدراية؛ محمد جعفر شريعتمدار استرآبادى (م ١٢٦٣ ق)؛ تحقيق حميد احمدى جلفاى؛ چاپ شده در ميراث حديث شيعه، دفتر پانزدهم، ص ٢٩١-٣٢٩ .

- الايضاح فى علوم الحديث و الاصطلاح؛ مصطفى سعيد الخن و بديع السيد اللحام؛ ج ١، دمشق و بيروت: دار الكلم الطيب، ١٤١٩ ق، ٣٦٧ ص، وزيرى .

- الباعث الحثيث شرح اختصار علوم الحديث؛ ابن كثير (م ٧٧٤)؛ شارح: احمد محمد شاكر؛ الف) ج ٣، قاهره: مكتبة دار التراث، ١٣٩٩ ق، ٢٢١ ص، وزيرى .

ب) ج ١، رياض: دار الكيان، ١٤٢٦ ق، ٣٧٣ ص، وزيرى .

- البدايه فى علم الدراية؛ الشهيد الثانى (م ٩٦٥)؛ تحقيق: السيد محمد رضا الحسينى؛ ج ١، قم: محلاتى، ١٤٢١ ق، ٨٨ ص، رقى .

- بلغة الاريب فى مصطلح آثار الحبيب؛ محمد مرتضى الحسينى الزبيدى (م ١٢٠٥)؛ تحقيق: عبدالفتاح ابو غده؛ ج ٢، مكتب المطبوعات الاسلاميه، ١٤٠٨ ق، ٩٣ ص، وزيرى .

- بلغة الحثيث الى علم الحديث؛ ابوالمحسن يوسف بن حسن المعروف بابن المبرد (م ٩٠٩)؛ تحقيق: صلاح بن عايش الشلاحي؛ ج ١، بيروت: دار ابن حزم، ١٤١٦ ق، ٦٠ ص، رقى .

- بهجة المنتفع شرح جزء فى علوم الحديث فى بيان المتصل و المرسل و الموقوف و المنقطع؛ ابو عمرو عثمان بن سعيد الدانى المقرئ (م ٤٤٤)؛ تصنيف: ابو عبيدة مشهور بن حسن آل سلمان؛ ج ١، عمان: دار الاثرية و مدينه، دار انصار المدينة، ١٤٢٨ ق، ٥٢٦ ص، وزيرى .

- تأملات منهجية فى تاريخ السنة و اصول الحديث؛ موسى ابراهيم الابراهيمى؛ قطر: دار الثقافة، ١٤١٣ ق، ١٧٣ ص، وزيرى .

- تبسيط علوم الحديث و ادب الرواية؛ محمد نجيب المطيعى؛ قاهره: مطبعة حسّان، ١٩٧٩ م، ٢٣٠ ص، وزيرى .

- التوضيح الايهر لتذكرة ابن الملقن في علم الاثر؛ محمد بن عبدالرحمن بن محمد السخاوي (م ٩٠٢)؛ تحقيق: عبدالله بن محمد عبدالرحيم البخاري؛ ج ١، رياض: اضواء السلف، ١٤١٨ ق، ١٣٧ ص، وزيري.

- تيسير علوم الحديث للمبتدئين؛ عمرو عبدالمنعم سليم؛ ج ١، دبي: مكتبة الصحابة، ١٤١٧ ق، ٣٢٨ ص، وزيري.

- تيسير مصطلح الحديث؛ محمود طحان؛ ج ٢، رياض: مكتبة المعارف، ١٤٠٧ ق، ٢٤٠ ص، وزيري.

- ثمرات النظر في علم الاثر؛ محمد بن اسماعيل الشهير بالصنعاني (م ١١٨٢)؛ تحقيق: عبدالحميد بن صالح آل اعوج سبر؛ چاپ شده در نخبه الفكر في مصطلح اهل الاثر، ص ٨٩-١٦٢.

- جنى الثمار في مصطلح اهل الاثر؛ ابو عبدالله اشرف خليفة عبدالمنعم السيوطي؛ ژاين: مكتبة اولاد الشيخ للتراث، ٧٥٠ ص، وزيري.

- جواهر الاصول في علم حديث الرسول؛ ابو الفيز محمد بن محمد بن علي الفارسي (م ٨٧٣)؛ تحقيق: صلاح محمد محمد عويضة؛ ج ١، بيروت: لبنان، ١٤١٣ ق، ٢٠٤ ص، وزيري.

- جواهر الاصول في علم حديث الرسول؛ ابو الفيز محمد بن محمد بن علي الفارسي (م ٨٧٣)؛ تحقيق: اطهر المباركفوري (م ١٤١٦)؛ ج ١، ١٤٢٢ ق، ١٧٦ ص، وزيري.

- حاشية جامعة علي الفريدة بعلم المصطلح؛ يوسف بن كساب الغزي المدني (م ١٢٩٠)؛ تحقيق: فهد بنعامر بن عازب العجمي؛ ج ١، كويت: مكتبة الرشد، ١٤٢٧ ق، وزيري.

- حديث شناسي (٢)؛ علي نصيري، ج ١، قم: سنابل، ١٣٨٣ ش، ٢٧١ ص، وزيري.

- الحديث النبوي مصطلحه بلاغته كتبه؛ محمد الصباغ؛ ج ١، بيروت: المكتب الاسلامي، ١٤٠٢ ق، ٤٤٢ ص، وزيري.

- الحديث و علومه؛ گردآوري: عبدالله بن محمد الشمرائي؛ ج ١، رياض: دارالوطن، ١٤٢٣ ق، ٨١ ص، وزيري. شامل چهار رساله: نخبه الفكر، منظومة البيقوني، الاربعون النووية، قصب السكر.

- الخلاصة في اصول الحديث؛ الحسين بن عبدالله الطيبي (م ٧٤٣)؛ تحقيق: صبحي السامرائي؛ ج ١، بيروت: عالم الكتب، ١٤٠٥ ق، ١٧١ ص، وزيري.

- دراسات في علوم الحديث؛ محمد عوض الهزيمة؛ ج ٢، اردن: دار عمار، ١٤١١ ق، ١٨٧ ص، وزيري.

- دراسة في مصطلح الحديث؛ ابراهيم النعمة؛ ج ١، موصل: شركة معمل ومطبعة الزهراء، ١٤٠٦ ق، ٢٣١ ص، وزيري.

- دراية الحديث؛ السيد محمد حسين الحسيني الجلالى؛

- التبصرة شرح كتاب التذكرة در علوم حديث؛ عمر بن علي معروف به ابن ملقن (م ٨٠٤)؛ شارح: محمد اميني؛ ج ١، تهران: احسان، ١٣٨٣، ٢٣٢ ص، وزيري.

- تحرير علوم الحديث؛ عبدالله بن يوسف الجديع؛ ج ٢، ج ١، بريطانيا: الجديع، ١٤٢٤ ق، ١١٦٥ ص، وزيري.

- التحفة المرضية في حل بعض المشكلات الحديثية؛ حسين بن محسن الانصاري اليماني (م ١٣٢٧)؛ تحقيق: راشد بن عام الغفيلي؛ ج ١، رياض: دارالصميعي، ١٤٢٠ ق، ٥٢ ص، وزيري.

- التذكرة في علوم الحديث؛ عمر بن علي معروف به ابن الملقن (م ٨٠٤)؛ تحقيق: علي حسن علي عبدالحميد؛ ج ١، عمان، ١٤٠٨ ق، ٢٩ ص، رقمي.

- ترجمه اصول الحديث واحكامه في علم الدرايه؛ جعفر سبحاني؛ ترجمه سيد علي آل طيب؛ ج ١، قم: باقيات، ١٣٨٨ ش، ٣٢٨ ص، وزيري.

- تسمين الغثيث و تقويم الانيث بما ارساه ابن حزم من قواعد في علوم الحديث؛ گردآوري: عيسى محمود طه؛ ج ١، قاهره: مكتبة الثقافة الدينية، ١٤٢٦ ق، ١٦٩ ص، وزيري.

- التعريف بسنة الرسول (ص) او علم الحديث دراية؛ علي عبدالحميد محمود؛ ج ١، مصر: دارالتوزيع والنشر الاسلامية، ١٤١٥ ق، ٢٢٨ ص، وزيري.

- تقريب التدريب؛ صلاح محمد محمد عويضة؛ ج ١، بيروت: دارالكتب العلمية، ١٤٠٩ ق، ١٨٤ ص، وزيري.

- تقريب مصطلح الحديث الى مسلمي العصر الحديث؛ ابوابراهيم احمد المصري؛ جده: دارالمجتمع، ٩٤ ص، جيبى.

- التقريب و التيسير لمعرفة سنن البشير النذير في اصول الحديث؛ محيى الدين ابوزكريا يحيى بن شرف الدين النووي (م ٦٧٦)؛ تحقيق: عبدالله عمر البارودي؛ ج ١، بيروت: دارالجنان، ١٤٠٦ ق، ١١٢ ص، وزيري.

- التقييد و الايضاح شرح مقدمة ابن الصلاح؛ زين الدين عبدالرحيم بن الحسين العراقي؛ تحقيق: عبدالحميد هنداوى؛ ج ١، بيروت: المكتبة العصرية، ١٤٢٢ ق، ٤٠٧ ص، وزيري.

- تلخيص علم الحديث و مصطلحه؛ مصطفى بن محمد الدغاي القصري؛ مغرب: وزارت اوقاف و شؤون اسلامي، ١٤٢١ ق، ٧٧ ص، وزيري.

- التمهيد في علوم الحديث؛ همام عبدالرحيم سعيد؛ ج ٣، عمان: دارالفرقان، ١٤١٧ ق، ١٦٧ ص، وزيري.

- توجيه النظر الى اصول الاثر؛ طاهر بن صالح بن احمد الجزائري الدمشقي؛ بيروت: دارالمعرفة، ٤٢٨ ص، وزيري.

تحقيق: السيد محمدجواد الحسيني الجلالى؛

الف) ج ۱، بيروت: مؤسسة الاعلمى للمطبوعات، ۱۴۲۵ ق، ۵۵۱ ص، وزيرى.

ب) ج ۱، شيكاگو: اوپن اسكول، ۱۴۲۲ ق، ۵۴۳ ص، رقى.

- دراية الحديث؛ كاظم مدير شانہ چى؛ ج ۵، قم: انتشارات اسلامى (وابسته به جامعه مدرسین)، ۱۳۷۲، ۱۶۶ ص، وزيرى.

- دراية الحديث؛ بازيژوهى مصطلحات حديثى در نگاه فريقتين؛ شادى نفيسى؛ ج ۱، تهران: سمت، ۱۳۸۶ ش، ۳۲۴ ص، وزيرى.

- الدرر فى مسائل المصطل و الاثر؛ مسائل ابى الحسن المصرى المأربى؛ ابو عبد الرحمن محمد ناصر الدين الالبانى؛ تحقيق: محمد بن محمد الجيلانى؛ ج ۱، عربستان: دار الخراز، ۱۴۲۲ ق، ۲۸۶ ص، وزيرى.

- درس نامه دراية الحديث؛ سيد رضا مؤدب؛ ج ۱، قم: مركز جهانى علوم اسلامى، ۱۳۸۳، ۲۷۱ ص، وزيرى.

- دروس فى علم الدراية؛ السيد رضا مؤدب؛ مترجم: قاسم البيضاى؛ ج ۱، قم: مركز جهانى علوم اسلامى، ۱۴۲۶ ق، ۲۰۸ ص، وزيرى.

- دليل ارباب الفلاح لتحقيق فن الاصطلاح؛ حافظ بن احمد الحكيمى (م ۱۳۷۷ ق)؛ تحقيق: ابوباسر خالدين قاسم الردادى؛ ج ۱، مدينه: مكتبة الغرباء الاثرية، ۱۴۱۴ ق، ۲۵۹ ص، وزيرى.

- رسائل فى علم الدراية؛ به كوشش ابوالفضل حافظيان البابلى؛ ج ۲، ج ۲، قم: دار الحديث، ۱۴۲۶ ق، ۶۴۰ + ۶۱۶ ص، وزيرى.

رساله های مندرج

يك) البداية فى علم الدراية؛ شهيد ثانى (م ۹۶۵)؛ تحقيق: غلام حسين قيصرىه ها.

دو) وصول الاخير؛

سه) الرعاية فى شرح البداية؛

چهار) الوجيزة؛

پنج) المقنعة الانسية والمقنية النفسية؛

شش) الفن الثانى من القواميس؛

هفت) رسالة فى علم الدراية؛

هشت) الجوهره العزيزة فى شرح الوجيزة؛

نه) موجز المقال فى نظم الوجيزة؛

ده) الوجيزة فى علم دراية الحديث.

- رسالة فى علم اصول الحديث؛ الشريف على بن محمد الحسينى الجرجانى (م ۸۱۶)؛ تحقيق: على بن محمد المقطرى؛ ج ۲، صنعاء: مكتبة دارالقدس، ۱۴۱۵ ق، ۸۸ ص، جيبى.

- رسالة فى علوم الحديث و اصوله؛ كمال الدين الطائى؛ بغداد: مطبعة سلمان الاعظمى، ۱۳۹۱ ق، ۱۳۶ ص، وزيرى.

- رسالة فى مصطلح علم الحديث؛ ابوالعباس احمد بن احمد البرنسى معروف به زورق (م ۸۹۹)؛ تحقيق: ابو عاصم بشير ضيف الجزائرى؛ ج ۱، بيروت: دار ابن حزم، ۱۴۲۷ ق، ۵۶ ص، وزيرى.

- رسالتان فى مصطلح الحديث (رسالة فى اصول الحديث؛ الشريف الجرجانى (م ۸۱۶) و المختصر فى علم الاثر، محى الدين الكافي جى (م ۸۷۹)؛ تحقيق: على زوين؛ ج ۱، رياض: دارالرشد، ۱۴۰۷ ق، ۲۰۷ ص، وزيرى.

- الرعاية لحال البداية فى علم الدراية و البداية فى علم الدراية؛ الشهيد الثانى (م ۹۶۵)؛ تحقيق: مركز الابحاث والدراسات الاسلامية؛ ج ۱، قم: بوستان كتاب، ۱۳۸۱ ش، ۲۱۵ ص، وزيرى.

- الرواشح السماوية؛ ميرداماد محمدباقر الحسينى الاسترآبادى (م ۱۰۴۱)؛ تحقيق: نعمة الله الجليلى و غلامحسين قيصرىه ها؛ ج ۱، قم: دار الحديث، ۱۳۸۰ ش، ۳۶۰ ص، وزيرى.

- الروض الدانى فى الفوائد الحديثية؛ محمد ناصر الدين الالبانى؛ ج ۱، عمان: المكتبة الاسلامية، ۱۴۲۲ ق، ۲۰۸ ص، وزيرى.

- الزبدة فى مصطلح الحديث؛ عباس الوليدى؛ ج ۱، جدة: مكتبة الصحابة، ۱۴۱۱ ق، ۵۶ ص، رقى.

- سؤالات للعلامة محمد ناصر الدين الالبانى سألها ابو عبد الله احمد بن ابراهيم بن ابى العينين فى شبهات حول الحديث الحسن و قواعد فى علم الحديث و الجرح و التعديل؛ قاهره: مهبط الوحى، ۱۹۲ ص، وزيرى.

- السراج المنير فى القاب المحدثين؛ سعد فهمى احمد بلال، رياض؛ ج ۱، رياض: مكتبة التوبة ويبروت: دار ابن حزم، ۱۴۱۷ ق، ۴۶۰ ص، وزيرى.

- السعى الحثيث فى مصطلح الحديث؛ ترتيب: محمد انور بدخشانى؛ كراچى: ادارة القرآن والعلوم الاسلامية، ۱۱۱ ص، رقى.

- سيرى در علوم حديث؛ رضا دهقانى؛ ج ۱، قم: مؤسسه شاکر، ۱۳۸۳ ش، ۲۰۰ ص، وزيرى.

- شرح اصول الحديث لداود القارصى على رسالة البركوى؛ البركوى (م ۹۸۱) والقارصى (م ۱۱۶۰)؛ تحقيق: الياس قبلان؛

ج ١، بيروت: دارالكتب العلمية، ٢٠٠٦ م، ١٩٠ ص، وزیری.

کتاب های ضمیمه: مختصر السيد الشريف الجرجاني في مصطلح الحديث و نخبة الفكر في مصطلح اهل الاثر.

- شرح الديباج المهدب في مصطلح الحديث؛ على بن محمد الجرجاني (ق ٩)؛ شارح: شمس الدين محمد الحنفي التبريزي (ق ١٠)؛ ج ٢، مصر: شركة مكتبة و مطبعة مصطفى الباني الحلبي و اولاده، ١٣٧١ ق، ٦٤ ص، وزیری.

- الشرح الصغير على المنظومة المشتركة في اصول الحديث؛ عبدالله حسن المارديني المازيداغی الحلبي؛ استانبول، ٢٠٠٨ م، ١٤١ ص، وزیری.

- شرح منظومة القاب الحديث؛ محمد بن عبدالقادر بن علي الفاسي (م ١١١٦)؛ تحقيق: محمد مظفر الشيرازي؛ ج ١، بيروت: دار ابن حزم و المكتب الاسلامي، ١٤٢٠ ق، ١٦٠ ص، وزیری.

- شرح منظومة غرامی صحيح في مصطلح الحديث؛ شهاب الدين احمد بن فرح الاشبيلي (م ٦٩٩)؛ شارح: ابن عابدين البقري؛ قاهره: المكتب الاسلامي، ١٤٢٥ ق، ٣٧ ص، وزیری.

- شرح موقظة الذهبي؛ شارح: حاتم بن عارف العوني؛ ج ١، عربستان: دار ابن الجوزي، ١٤٢٧ ق، ٣٢٠ ص، وزیری.

- ضوابط الرواية عند المحدثين؛ الصديق بشير نصر؛ ج ١، طرابلس: كلية الدعوة الاسلامية، ١٤٠١ ق، ٤٤٠ ص، وزیری.

- طريق الهداية في علم الدراية؛ سيد محمد مولانا؛ تحقيق: محمدرضا جديدي؛ چاپ شده در ميراث حديث شيعه، دفتر سوم، ص ٣٣١-٣٥٦.

- علم الحديث؛ ابن تيمية؛ تحقيق: موسى محمد علي؛ ج ٢، بيروت: عالم الكتب، ١٤٠٥ ق، ٥٣٦ ص، وزیری.

- علم الحديث (پژوهشی در مصطلح الحديث يا علم الدرايه)؛ سيدرضا مؤدب؛ ج ١، قم: احسن الحديث، ١٣٧٨، ٢٢٤ ص، وزیری.

- علم الحديث النبوي؛ صبري المتولي؛ ج ٢، قاهره: مكتبة زهراء الشرق، چاپ دوم، ١٤٢٣ ق، ٢٦٧ ص، وزیری.

- علم حديث و نقش آن در شناخت و تهذيب حديث؛ زين العابدين قرباني؛ ج ١، قم: انصاريان، ١٣٧٠، ٣٩٠ ص، وزیری.

- علم الدرايه تطبيقی؛ سيدرضا مؤدب؛ ج ١، قم: مركز جهاني علوم اسلامي، ١٣٨٢ ش، ٣٢٦ ص، وزیری.

- علم الدرايه المقارن؛ السيدرضا مؤدب؛ ترجمه: انور الرصافي؛ ج ١، قم: مركز العالمي للدراسات الاسلامية، ١٤٢٦ ق، ٢٨٥ ص، وزیری.

١٤٦

- علم مصطلح الحديث؛ سيد عبدالماجد الغوري؛ ج ١، دمشق: دار ابن كثير، ١٤٢٨ ق، ٢٠٨ ص، وزیری.

- علم مصطلح الحديث التطبيقي؛ على بن ابراهيم حشيش؛ ج ١، قاهره: دارالعقيدة، ١٤٢٤ ق، ٣٢٠ ص، وزیری.

- علوم الحديث؛ ابن الصلاح (م ٤٦٣)؛ تحقيق: نورالدين عتر؛ بيروت: دارالفكر المعاصر و دمشق، دارالفكر، ١٤٠٦ ق، ٤٧١ ص، وزیری.

- علوم الحديث؛ الالباني؛ اهتمام: عصام موسى هادي؛ ج ١، عمان: الدار العثمانية و بيروت: دار ابن حزم، ١٤٢٤ ق، ٨٧ ص، رقی.

- علوم الحديث؛ عبدالكريم زيدان و عبدالقهار داود عبدالله؛ ج ١، دمشق: مؤسسة الرسالة ناشرون، ١٤٢٩ ق، ٢٠٤ ص، وزیری.

- علوم الحديث؛ محمد علي قطب؛ ج ٣، بيروت: دارالحديث، ١٤٠٧ ق، ١٢٠ ص، رقی.

- علوم الحديث اصيلا و معاصرها؛ محمد ابواليث الخيرآبادي؛ ج ١، دمشق: مؤسسة الرسالة ناشرون، ١٤٢٦ ق، ٣٨٤ ص، وزیری.

- علوم الحديث عند الزيدية و المحدثين؛ عبدالله بن حمود العزبي؛ ج ١، اردن: مؤسسة الامام زيد بنعلي الشافعية، ١٤٢١ ق، ٣٦٤ ص، وزیری.

- علوم الحديث في ضوء تطبيقات المحدثين النقاد؛ حمزة عبدالله المليباري؛ ج ١، بيروت: دار ابن حزم، ١٤٢٣ ق، ٢١٣ ص، وزیری.

- علوم الحديث و مصطلحه؛ صبحي صالح؛ ج ٢، بيروت: دارالعلم للملايين، ٤٤٧ ص، وزیری.

- علم حديث و اصطلاحات آن؛ صبحي صالح؛ ترجمه: عادل نادرعلي؛ ج ١، تهران: اسوه، ١٣٧٦ ش، ٢٨٤ ص، وزیری.

- الغاية في شرح الهداية في علم الرواية؛ محمد بن عبدالرحمن السخاوي (م ٩٠٢)؛ تحقيق: محمد سيدي محمد محمد الامين؛ ج ٢، ج ١، دمشق: دارالقلم و بيروت: الدار الشامية، ١٤١٣ ق، ٧٠٤ ص، وزیری.

- غرامی صحيح؛ شهاب الدين احمد بن فرح الاشبيلي (م ٦٩٩)؛ شارح: بدرالدين الحسنی (م ١٣٥٤)، تحقيق: عبدالحميد محمد الدرويش؛ دمشق: دارالعلم، ١٤١٨ ق، ٦٤٤ ص، وزیری.

- فائق المقال في الحديث و الرجال؛ احمد بن عبدالرضا البصري (م ١٠٨٥)؛ تحقيق: غلامحسين قيصرهها؛ ج ١، قم: دارالحديث، ١٣٨٠ ش، ٣٩٠ ص، وزیری.

- الفضل المصبيح على عقد الجواهر الثمين؛ محمد جمال الدين القاسمي الدمشقي؛ تحقيق: عاصم بهجة البيطار؛ ج ٣، بيروت: دارالنفائس، ١٤٠٩ ق، ٥٢٧ ص، وزيرى.

- فن اصول مصطلح الحديث؛ على بن محمد الجرجاني مشهور به السيد الشريف (م ٨١٦)؛ شرح: محمد شمس الدين التبريزي (م ٩٠٠) تحقيق: احمد مصطفى قاسم الطهطاوى؛ قاهره: دارالفضيلة، ٢٠٠ ص، وزيرى.

- فوائد فى الدراية؛ شهيد ثاني (م ٩٦٦)؛ تحقيق: على صدرابى خوئي؛ چاپ شده در ميراث حديث شيعه، دفتر هفتم، ص ٣٣١-٤٥٤.

- الفوائد المستمدة من تحقيقات العلامة الشيخ عبدالفتاح ابوغدة فى علوم مصطلح الحديث؛ تحقيق: ماجد الدرويش؛ ج ١، بيروت: دارالبشائر الاسلامية و دار الامام ابى حنيفة، ١٤٢٦ ق، ١٧٦ ص، وزيرى.

- فى اصول الحديث؛ عبدالحق الدهلوى (م ١٠٥٢)؛ تحقيق: سلمان الحسينى الندوى؛ ج ١، قاهره: دارالصحوة، ١٤٠٧ ق، ١٢٠ ص، رقى.

- الفيصل فى علم الحديث او الفيصل فى مشتبه النسبة؛ ابوبكر محمد بن موسى الحازمى الهمداني (م ٥٨٤)؛ تحقيق: سعود بن عبدالله المطيرى الديحاني؛ ج ٢، ج ١، رياض: مكتبة الرشد، ١٤٢٨ ق، ٨٣٢ ص، وزيرى.

- القصيدة الغرامية فى مصطلح حديث خير البرية؛ احمد بن فرح الاشيبلى (م ٦٩٩)؛ تحقيق: مصطفى ابوسلمان الندوى؛ ج ١، رياض: دارالخاني، ١٤١٤ ق، ١٦٠ ص، رقى.

- قفو الاثر فى صفو علوم الاثر؛ رضى الدين محمد بن ابراهيم الحلبي الحنفي الشهير بابن الحنبلى (م ٩٧١)؛ تحقيق: عبدالفتاح ابوغده؛ ج ٢، حلب: مكتب المطبوعات الاسلاميه، ١٤٠٨ ق، ١٣٩ ص، وزيرى.

- القواعد الاساسية فى علم مصطلح الحديث؛ السيد محمد بن السيد علوى الحسنى؛ ١٤٢٣ ق، ٧٤ ص، رقى.

- قواعد اصول الحديث؛ احمد عمر هاشم؛ بيروت: دارالكتاب العربى، ١٤٠٤ ق، ٢٧٨ ص، وزيرى.

- قواعد التحديث من فنون مصطلح الحديث؛ محمد جمال الدين القاسمى (م ١٣٣٢)؛ تحقيق: مصطفى شيخ مصطفى؛ ج ١، بيروت: مؤسسة الرسالة، ١٤٢٥ ق، ٧١٢ ص، وزيرى.

- قواعد التحديث من فنون مصطلح الحديث؛ محمد جمال الدين القاسمى (م ١٣٣٢)؛ تحقيق: محمد بهجة البيطار؛ ج ٢، بيروت: دارالنفائس، ١٤١٤ ق، ٤٧٢ ص، وزيرى.

- قواعد الحديث؛ السيد محيى الدين الموسوى الغريفي؛ تحقيق: السيد محمدرضا الغريفي؛ ج ٣، ج ٥، مؤسسة السيدة المعصومة، ١٤٢٩ ق، ٣٠٠+٣٧٥+٣٥٣ ص، وزيرى.

- قواعد علم الحديث؛ مصطفى النوراني؛ ج ١، قم: مكتب اهل البيت (ع)، ١٤٢٢ ق، ٢٣٥ ص، وزيرى.

- الكافي فى علوم الحديث؛ ابو الحسن على بن ابى محمد عبدالله الاردبيلى التبريزي (م ٧٤٦)؛ تحقيق: ابو عبيدة مشهور بن حسن آل سلمان؛ ج ١، عمان: دار الاثرية، ١٤٢٩ ق، ٩٦٥ ص، وزيرى.

- الكافي فى علوم الحديث؛ مصطفى ديبا البغا؛ ج ١، دمشق: دارالعلوم الانسانية، ١٤٢٠ ق، ١٥٩ ص، وزيرى.

- كتاب عقود الدرر فى علوم الاثر و شرحها؛ محمد بن بهاء الدين عبدالله الشهير بابن ناصر الدين الدمشقي (م ٨٤٢)؛ تحقيق: السيد صبحى الحسينى السامرائى و مصطفى اسماعيل؛ ج ١، بيروت: دار ابن حزم، ١٤٢٦ ق، ١٠٠ ص، وزيرى.

- كتاب قواعد الدراية؛ مصطفى النوراني؛ ج ١، مكتب اهل البيت (ع)، ١٤١١ ق، ٥٥ ص، وزيرى.

- كفاية الحفظة شرح المقدمة الموقظة فى علم مصطلح الحديث؛ شمس الدين محمد ذهبى (م ٧٤٨)؛ شارح: ابواسامة سليم بن عيد الهلالي؛ ج ٢، مكتبة الفرقان، ١٤٢٢ ق، ٤٦٠ ص، وزيرى.

- الكفاية فى علم الدراية؛ ابوطالب محمد موسوى زنجاني؛ تحقيق: على فرخ؛ چاپ شده در ميراث حديث شيعه، دفتر پنجم، ص ٢٧٩-٤٠٠.

- كلياتى در علم حديث؛ سيدحسن نخلى؛ قم: مؤلف، ١٣٨١ ش، ١٧٥ ص، رقى.

- لب اللباب فى علم الرجال؛ محمد جعفر شريعتمدارى استرآبادى؛ تحقيق: محمد حسين مولوى؛ چاپ شده در ميراث حديث شيعه، دفتر دوم، ص ٣٩٥-٤٩٦^٤.

- لطايف المنن فى قواعد السنن؛ نورالدين على بن احمد القاهرى الشهير بالقرافى الانصارى؛ تحقيق: نايف بن قبلان السليفى العتي؛ دارالاستقامة، ١٤١٦ ق، ١٥١ ص، وزيرى.

- لمحات فى اصول الحديث؛ محمد اديب صالح؛ ج ٤، بيروت و دمشق: المكتب الاسلامى، ١٤٠٥ ق، ٣٦٧ ص، وزيرى.

- مباحث فى الحديث الشريف؛ احمد عمر هاشم؛ قاهره، كوالالامپور و جاكارتا؛ ج ١، مكتبة الشروق، ١٤٢١ ق، ٦٤ ص، وزيرى.

٤. ظاهر عنوان كتاب، آن است كه در زمرة كتاب هاى رجالى باشد، اما محتواى آن دراية الحديث است.

- معرفة علوم الحديث؛ ابو عبد الله محمد بن عبد الله النيسابوري؛ تحقيق: لجنة احياء التراث العربي، ج ٤، بيروت: دار الافاق الجديدة، ١٤٠٠ ق، ٢٦٦ ص، وزيرى.

- معلم الطلاب ما للاحداث من الالقاب؛ احمد بن زكري التلمساني (م ٨٩٩)؛ تحقيق: محمد بن عزوز؛ ج ١، بيروت: دار ابن حزم، ١٤٢٤ ق، ٩٣ ص، وزيرى.

- المقترح فى اجوبة بعض اسئلة المصطلح؛ ابو عبد الرحمن مقبل الوادعى؛ قاهره: ام القرى، ١٤٩ ص، وزيرى.

- مقدمة ابن الصلاح فى علوم الحديث؛ ابو عمرو عثمان الشهرزورى معروف به ابن الصلاح (م ٦٤٢)؛ بيروت: دارالكتب العلمية، ١٤٠٩ ق، ٢٠٢ ص، وزيرى.

- مقدمة ابن الصلاح و محاسن الاصطلاح؛ عائشة عبد الرحمن (بنت الشاطي)؛ قاهره: دارالمعارف، ٩٥٢ ص، وزيرى.

- مقدمة فى اصول الحديث؛ على بن محمد الهندي؛ ج ١، عربستان: دارالقبلة، ١٤٠٥ ق، ٣١ ص، جيبى.

- مقدمة فى مصطلح الحديث؛ عبدالقادر بن احمد الدومى الدمشقى (م ١٣٤٦ ق)؛ تحقيق: نوالدين طالب؛ ج ١، رياض: دار اطلس، ١٤٢٠ ق، ٨٥ ص، وزيرى.

- المقنع فى علوم الحديث؛ سراج الدين عمر بن على الانصارى المشهور بابن الملقن (م ٨٠٤)؛ تحقيق: عبد الله بن يوسف الجديع؛ ج ٢، ج ١، عربستان: دار فواز، ١٤١٣ ق، ٨٢٢ ص، وزيرى.

- مقياس الرواية فى علم الدراية؛ على اكبر السيفى المازندراني؛ ج ١، قم: مؤسسة النشر الاسلامى، ١٤٢١ ق، ٢٣٦ ص، رقى.

- منتهى الامانى بفوائد مصطلح الحديث للمحدث الالباني؛ احمد سليمان ايوب؛ ج ١، قاهره: الفاروق الحديثة، ١٤٢٣ ق، ٣٨٨ ص، وزيرى.

- منحة المفتي فى علم مصطلح الحديث؛ حسن المسعودى؛ ج ١، المكتب الاسلامى لحياء التراث، ١٤٢٥ ق، ٨٠ ص.

- المنظومة البيقونية؛ عمر بن محمد بن فتوح البيقونى الدمشقى (م ١٠٨٠).

آثار مرتبط

يك (املية الفيومى فى شرح منظومة البيقونى؛ محمد لطفى الفيومى؛ تحقيق: بسام عبد الكريم الحمزاوى؛ ١٥١ ص، وزيرى.

دو التحفة السخونية فى شرح المنظومة البيقونية؛ مختار بن العربى مؤمن الجزائرى؛ ج ١، بيروت: دار ابن حزم، ١٤٢٥ ق، ١١٤ ص، رقى.

- مباحث فى علوم الحديث؛ متاع القطان؛ ج ٢، قاهره: مكتبة وهبة، ١٤١٢ ق، ١٩٩ ص، وزيرى.

- المبسط فى علوم الحديث؛ يحيى مختار غزأوى؛ بيروت: مؤسسة الريان، ١٤١١ ق، ٩٦ ص، رقى.

- متون مصطلح الحديث (المنظومة البيقونية، طه بن محمد البيقونى؛ نخبة الفكر فى مصطلح اهل الاثر، احمد بن على بن حجر العسقلانى (م ٨٥٢) و الفية الحديث، ابو الفضل زين الدين العراقي (م ٨٠٦)؛ ج ١، بيروت: دار ابن حزم، ١٤٢٢ ق، ١٩٣ ص، نيم جيبى.

- محاضرات فى علوم الحديث؛ حارث سليمان الضارى؛ ج ٤، اردن: دارالفائس، ١٤٢٠ ق، ٢٣١ ص، وزيرى.

- مختصر علوم الحديث؛ محمد على قطب؛ ج ٣، بيروت: دارالقلم، ١٤٠٧ ق، ١١٨ ص، رقى.

- المختصر فى علم اصول الحديث النبوى؛ علاء الدين على بن ابى الحرم القرشى، معروف به ابن النفيس (م ٦٨٧)؛ تحقيق: يوسف زيدان؛ ج ١، قاهره: دار المصرية اللبنانية، ١٤١٢ ق، ٢٠٠ ص، وزيرى.

- المختصر الوجيز فى علوم الحديث؛ محمد عجاج الخطيب؛ ج ٣، بيروت: مؤسسة الرسالة، ١٤٠٧ ق، ٣١٠ ص، وزيرى.

- المدخل الى علوم الحديث؛ على بن ابراهيم حشيش؛ ج ١، مصر: مكتبة الايمان، ١٤١٨ ق، ٤٧٩ ص، وزيرى.

- المدخل لدراسة السنة و علوم الحديث؛ مصطفى عبدالغنى شيبه؛ كلية اللغات جامعة سبها، ١٩٩٢ م، ١٢٦ ص، وزيرى.

- المصباح فى اصول الحديث؛ ج ٢، مدينة: مكتبة الزمان، ١٤٠٨ ق، ٣٨٤ ص، وزيرى.

- مصطلح الحديث؛ عبدالغنى محمود؛ المكتبة الازهرية، ١٤١٩ ق، ٣١ ص، وزيرى.

- مصطلح الحديث؛ محمد بن صالح العثيمين؛ ج ١، عربستان: دار ابن الجوزى، ١٤٢٤ ق، ٩٤ ص، وزيرى.

- مصطلح الحديث و اثره على الدرس اللغوى عند العرب؛ شرف الدين على الراجحى؛ ج ١، اسكندرية: دارالمعرفة الجامعية، ١٩٨٥ م، ٣٠٦ ص، وزيرى.

- مصطلح الحديث و علومه؛ وفاء عمار؛ ج ١، دمشق: دارالعصماء، ١٤٢٨ ق، ١٥٢ ص، وزيرى.

- المصطلح الوجيز فى علم الحديث؛ محمد بن صالح الخزيم؛ ج ١، رياض: دارالصمى، ١٤٢٩ ق، ٢٦٩ ص، وزيرى.

- معرفة انواع علم الحديث؛ ابن الصلاح (م ٦٤٣)؛ تحقيق: عبد اللطيف الهسيم و ماهرياسين الفحل، ج ١، بيروت: دارالكتب العلمية، ١٤٢٣ ق، ٦٠٤ ص، وزيرى.

سه) التقريرات السنوية في شرح المنظومة البيقونية؛ حسن محمد المشاط؛ ج ١٢، مدينه: مكتبة الايمان، ١٤٠٥ ق، ٤٧ ص، وزيرى.

جهاز) الثمرات الجنية في شرح المنظومة البيقونية؛ عبدالله بن عبدالرحمن الجبرين؛ ج ١، رياض: دارالعاصمة، ١٤١٧ ق، ١٢٠ ص، وزيرى.

بنج) شرح البيقونية؛ محمد بن صالح العثيمين؛ قاهره: دارالانار، ٩٦ ص، وزيرى.

شش) شرح المنظومة البيقونية؛ عبدالله سراج الدين؛ مكتبة دارالفلاح، ٢٢٤ ص، وزيرى.

هفت) طراز البيقونية؛ محمود احمد عمر النشوى الازهرى؛ تحقيق: على بن حسن الحلبي الاثرى. اين كتاب با كتاب بعدى دريك مجلد به چاپ رسیده است.

هشت) القلائد العنبرية على المنظومة البيقونية؛ عثمان بن المكى التوزى الزبيدى (م ١٣٣٠)؛ تحقيق: على بن حسن الحلبي الاثرى؛ ج ١، عربستان سعودى: دار ابن عفان، ١٤١٨ ق، ١٧٦ ص.

نه) النخبة النبهانية في شرح المنظومة البيقونية؛ محمد بن خليفة بن حمد النهباني؛ تحقيق خالد عبدالفتاح شبل ابوسليمان؛ ج ١، بيروت: مؤسسة الكتب الثقافية، ١٤١٥ ق، ٢٠٨ ص، رقى.

- منظومة الصبان في علم مصطلح الحديث؛ ابوالعرفان محمد بن على الصبان (م ١٢٠٦)؛ تحقيق: كامل محمد محمد عويضة؛ ج ١، بيروت: دارالكتب العلمية، ١٤٢٠ ق، ٣٤٣ ص، وزيرى.

- منظومة اللؤلؤ المكنون في احوال الاسانيد و المتون؛ احمد الحكى (م ١٣٧٧ ق)؛ قاهره: دار ابن الهيثم؛ چاپ شده با «١٢٠ سؤالاً و جواباً في مصطلح الحديث».

اثر مرتبط: المسلك الواضح المأمون لشرح اللؤلؤ المكنون في احوال الاسانيد و المتون؛ حافظ بن محمد بن عبدالله الحكى؛ ج ١، عربستان: دار ابن عفان، ١٤١٩ ق، ٣٦٦ ص، وزيرى.

- المنهج المقترح لفهم المصطلح؛ حاتم بن عارف العونى؛ ج ١، رياض: دارالهجرة، ١٤١٦ ق، ٣١٠ ص، وزيرى.

- منهج النقد عند المحدثين؛ محمد مصطفى الاعظمى؛ ج ٣، عربستان: مكتبة الكوثر، ١٤١٠ ق، ٢٣٤ ص، وزيرى.

- المنهل الروى في مختصر علوم الحديث النبوى؛ بدرالدين محمد بن ابراهيم بن جماعة (م ٧٣٣)؛ تحقيق: محى الدين عبدالرحمن رمضان؛ ج ٢، دمشق: دارالفكر، ١٤٠٦ ق، ١٨٣ ص، وزيرى.

- المنهل اللطيف في اصول الحديث الشريف؛ السيد محمد

بن علوى بن عباس المكى الحسنى؛ ج ١، بيروت: المكتبة العصرية، ١٤٢٧ ق، ٣٠٢ ص، وزيرى.

- الموجز في علمى الدراية والحديث؛ يوسف محمد عمرو؛ ج ١، بيروت: دار المؤرخ العربى، ١٤٢٢ ق، ١٤٤ ص، وزيرى.

- الموجز في علوم الحديث؛ مساعد مسلم آل جعفر؛ بغداد: دارالرسالة، ١٩٧٨ م، ١٨٢ ص، وزيرى.

- الموجز في مصطلح الحديث؛ عبدالسلام محمود ابوناچى؛ الجامعة المفتوحة، ١٩٩٥ م، ٢٥٩ ص، وزيرى.

- الموجز في مصطلح الحديث؛ موسى النوى العربى؛ ج ١، دمشق: مكتبة الغزالي، ١٤١٧ ق، ٩٦ ص، رقى.

- الموقظة؛ شمس الدين محمد ذهبى (م ٧٤٨)؛ تحقيق: عبدالفتاح ابوغده؛ ج ٢، حلب: مكتب المطبوعات الاسلاميه، ١٤١٢ ق، ٢٢٠ ص، وزيرى.

- مهمات علوم الحديث؛ ابراهيم بن على آل كليب؛ ج ١، رياض: مكتبة الوراق، ١٤١٩ ق، ٣٧٢ ص، وزيرى.

- الميسر في علوم الحديث؛ سيد عبدالماجد الغورى؛ ج ١، بيروت: دار ابن كثير، ١٤٣٠ ق، ٣٠٨ ص، وزيرى.

- نخبة الفكر في مصطلح اهل الاثر؛ ابن حجر العسقلانى (م ٨٥٢)؛ تحقيق: عبدالحميد بن صالح آل اعوج سبر؛ ج ١، بيروت: دار ابن حزم، ١٤٢٧ ق، ٤٢٩ ص، وزيرى. (كتاب با چند رساله ديگر چاپ شده و اين رساله از صفحه ٧٩-٨٧ است).

آثار مرتبط

يك) اسبال المطر على قصب السكر نظم نخبة الفكر في مصطلح اهل الاثر؛ محمد بن اسماعيل الشهير بالصنعانى (م ١١٨٢)؛ تحقيق: عبدالحميد بن صالح آل اعوج سبر؛ چاپ شده در نخبة الفكر في مصطلح اهل الاثر، ص ١٧٩-٤١٠.

دو) تحقيق الرغبة في توضيح النخبة؛ عبدالكريم بن عبدالله بن عبدالرحمن الخضير؛ ج ١، رياض: مكتبة دارالمنهاج، ١٤٢٦ ق، ٢٧١ ص، وزيرى.

سه) تسهيل شرح نخبة الفكر؛ محمد انور البدخشاني؛ ج ١، پاكستان: ادارة القرآن و العلوم الاسلاميه، ١٤١٤ ق، ١٢٦ ص، وزيرى.

چهار) حاشية ابن قطلوبغا على شرح نخبة الفكر (نزهة النظر)؛ زين الدين قاسم بن قطلوبغا المصرى (م ٨٧٩)؛ تحقيق: ابراهيم بن ناصر الناصر؛ ج ١، رياض: دارالوطن، ١٤٢٠ ق، ١٧٠ ص، وزيرى.

بنج) حاشية الدرر بشرح متن نخبة الفكر؛ عبدالله بن حسين خاطر السمين؛ ج ١، مصر، ١٣٥٦ ق، ١٨٤ ص، رحلى.

شش) حاشية الكمال بن ابى شريف على شرح نخبة الفكر (نزهة النظر)؛ كمال الدين محمد بن محمد المقدسى (م ٩٠٦)؛

الجورى، ١٤١٦ ق، ٢٤٤ ص، وزيرى .
 هجده) النهج المبتكر فى شرح نخبة الفكر؛ ابو محمد حازم
 بن محمد الشربيني؛ ج ١، رياض: دارالكيان وامارات: مكتبة
 ابن تيمية، ١٤٢٧ ق، ٤٠٠ ص، وزيرى .
 نوزده) اليواقيت و الدرر شرح شرح نخبة الفكر؛ محمد
 عبدالرءوف المناوى (م ١٠٣١)؛ ج ٢، ج ٢، رياض: مكتبة
 الرشد، ١٤١٣ ق، ٧٦١ ص، وزيرى .
 - نزهة النظر فى توضيح نخبة الفكر فى مصطلح اهل الاثر؛
 ابن حجر عسقلانى؛ تحقيق: عبدالسميع الانيس وعصام فارس
 الحرستانى؛ ج ١، عمان: دارعمار، ١٤١٩ ق، ١٦٦ ص، وزيرى .
 - نظريات جديدة فى علوم الحديث؛ حمزة عبداللّه
 المليبارى؛ ج ١، عربستان: المكتبة المكية وبيروت: دار
 ابن حزم، ١٤١٦ ق، ١٠٦ ص، وزيرى .
 - نظم الدرر فى مصطلح علم الاثر؛ احمد فريد؛ ج ١،
 دارالعقيدة للتراث، ١٤١٤ ق، ٣٣٥ ص، وزيرى .
 - نقد الحديث فى علم الرواية و علم الدراية؛ حسين الحاج
 حسن؛ ج ٢، ج ١، بيروت: مؤسسة الوفاء، ١٤٠٥ ق، ٢٩٦ +
 ٥٤٠ ص، وزيرى .
 - الواضح فى مصطلح الحديث؛ ابراهيم النعمة؛ ج ١،
 اردن: دارالنفايس، ١٤٢٠ ق، ٢٣٨ ص، وزيرى .
 - الوجيزة فى علم الدراية؛ شيخ بهائى (م ١٠٣٠)؛ تعليقه:
 السيد ابوالحسن الموسوى التبريزى؛ ١٤ ص، رقى .
 اثر مرتبط: نهاية الدراية شرح الوجيزة للشيخ البهائى؛ السيد
 حسن الصدر العاملى الكاظمى (م ١٣٥٤ ق)؛ تحقيق: ماجد
 الغرباوى؛ نشر المشعر، ٧١٢ ص، وزيرى .
 - الوسيط فى علوم و مصطلح الحديث؛ محمد بن محمد
 ابوشهبة؛ ج ١، جده: عالم المعرفة، ١٤٠٣ ق، ٨٠٠ ص،
 وزيرى .
 - وصول الاخبار الى اصول الاخبار؛ حسين بن عبدالصمد
 العاملى (م ٩٨٤)؛ تحقيق: السيد عبداللطيف الكوهكمري؛
 قم: مجمع الذخائر، ١٤٠١ ق، ٢١١ ص، وزيرى .
 - هدى الابرا على طلعة الانوار: منظومة مع شرحها فى
 مصطلح الحديث (اختصر بها الفية العراقى)؛ عبداللّه بن ابراهيم
 العلوى الشنقى؛ تحقيق: ابراهيم بن سعد ابو حسين؛ ج ١،
 رياض: ١٤٢٨ ق، ٤٢٢ ص، وزيرى .
 - هدية المحصلين درايه فارسى؛ على اكبر مروج الاسلام
 خراسانى؛ ج ٢، مشهد: كتابفروشى مروج، ٢٣٦ ص، رقى .
 - يافع الثمر فى مصطلح اهل الاثر؛ حماد بن محمد
 الانصارى؛ ج ١، مدينه: مكتبة ابن القيم، ١٤١٤ ق، ٧٤ ص،
 وزيرى .

تحقيق: ابراهيم بن ناصر الناصر؛ ج ١، رياض: دارالوطن،
 ١٤٢٠ ق، ١٧١ ص، وزيرى .
 هفت) شرح قصب السكر نظم نخبة الفكر؛ محمد بن
 اسماعيل الشهير بالصنعانى (م ١١٨٢)؛ شارح: عبدالكريم
 بنمراد الاثرى؛ ج ١، مدينه: مكتبة الدار، ١٤٠٥ ق، ١٧٥
 ص، وزيرى .
 هشت) شرح نخبة الفكر فى مصطلحات اهل الاثر؛ على بن
 سلطان محمد الهروى؛ بيروت: دارالكتب العلمية، ١٣٩٨ ق،
 ٢٦٩ ص، وزيرى .
 نه) شرح نزهة النظر فى توضيح نخبة الفكر؛ محمد بن صالح
 العثيمين (م ١٤٢١ ق)؛ تحقيق: صبحى محمد رمضان و محمد
 بن عبداللّه الطالبى؛ ج ١، قاهره: مكتبة السنة، ١٤٢٣ ق،
 ٣٩٢ ص، وزيرى .
 ده) ضوء القمر على نخبة الفكر؛ محمد على احمد بن؛
 قاهره: دار البصائر، ١٣٥ ص، وزيرى .
 يازده) العالى الرتبة فى شرح نظم النخبة؛ ابوالعباس
 تقى الدين احمد بن محمد الشمنى القسطنطينى (م ٨٦٨)؛
 تحقيق: هارون بن عبدالرحمن الجزائرى؛ ج ١، بيروت: دار
 ابن حزم، ١٤٢٤ ق، ٢٢٩ ص، وزيرى .
 دوازده) العالى الرتبة فى شرح نظم النخبة؛ ابوالعباس
 تقى الدين احمد بن محمد الشمنى القسطنطينى (م ٨٦٨)؛
 تحقيق: معتز عبد اللطيف الخطيب؛ ج ١، بيروت: مؤسسة
 الرسالة ناشرون، ١٤٢٥ ق، ٣٨٦ ص، وزيرى .
 سيزده) عقد الدرر فى شرح مختصر نخبة الفكر؛ ابوالمعالى
 محمود شكرى الالوسى (م ١٣٤٢ ق)؛ تحقيق: اسلام بن
 محمود درباله؛ ج ١، رياض: مكتبة الرشد، ١٤٢٠ ق، ٤٥٢
 ص، وزيرى .
 چهارده) قصب السكر نظم نخبة الفكر فى مصطلح اهل
 الاثر؛ محمد بن اسماعيل الشهير بالصنعانى (م ١١٨٢)؛
 تحقيق: عبدالحميد بن صالح آل اعوج سبر؛ چاپ شده در نخبة
 الفكر فى مصطلح اهل الاثر، از ص ١٦٣ - ١٧٧ .
 پانزده) نزهة النظر بشرح نخبة الفكر فى مصطلح اهل الاثر؛
 ابن حجر العسقلانى (م ٨٥٢)؛ تحقيق: ابو عبدالرحيم محمد كمال
 الدين الادهمى؛ مکه: المكتبة الفيصلية، ١٠٠ ص، وزيرى .
 شانزده) نزهة النظر فى شرح نخبة الفكر فى مصطلح اهل
 الاثر؛ ابن حجر العسقلانى (م ٨٥٢)؛ تحقيق: عبدالكريم
 الفضيلى؛ بيروت: المكتبة العصرية، ١٤٢٤ ق، ١٣٥ ص،
 وزيرى .
 هفده) النكت على نزهة النظر فى توضيح نخبة الفكر؛ على
 بن حسن بن على الحلبي الاثرى؛ ج ٣، عربستان: دار ابن